

Međunarodno pravo i borba protiv terorizma

Safet Mušić

Ministarstvo odbrane BiH

Email: musicsafet@yahoo.com

***Sažetak:** Borba protiv terorizma nije mnogo smanjila opasnost i prijetnju od terorizma. Terorizam kao taktika teško da može biti poražen. Dosadašnje iskustvo u borbi protiv terorizma ukazuje na to da državna politika u borbi protiv terorizma, ne može samo da se oslanja na silu u pokušaju da pobjedi. Države trebaju sagledati mogućnosti da koriste efikasnije opcije za borbu protiv terorizma, osim politike prisile i sile u cilju odvraćanja od terorizma. Razne grupe u svijetu, danas odabiraju i koriste terorizam kao taktiku i sredstvo da bi skrenuli pažnju na svoje zahtjeve i ciljeve.*

***Ključne riječi:** Terorizam, međunarodno pravo, kršenje međunarodnog prava, Evropska unija, NATO*

Borba protiv terorizma u cilju veće djelotvornosti trebalo bi da ima snažan preventivni element sa ciljem da se zaustavi teroristički napad puno prije nego što je pokrenut, a time bi se smanjio strah od terorizma, kao i učinak istoga. Preventivne mjere bi dovele do ranog pritvaranja potencijalnih terorista, ali bi i u pravnom smislu akcenat bio na sveobuhvatnom pokrivanju planiranja, navođenja na terorizam i pripreme vršenja terorističkih djela.

Takva razmišljanja u međunarodnim okvirima, dovela su i do rasprava o obimu smrtonosne sile koja se može koristiti, preventivno protiv osumnjičenih terorista / terorističkih grupa, kao i preventivnom pritvoru i drugim sredstvima kontrole, kao što su kontrola naloga i druge ciljane mjere, što može uključivati pozivanje na preventivna ispitivanja, i druge obavještajne i policijske metode i tehnike.

U tom cilju, ukratko su analizirani dopušteni odgovori unutar međunarodnog prava, te struktura pravnog sistema Evropske unije i njezina uloga u provedbi međunarodnih instrumenata za borbu protiv terorizma i pravni okvir Evropske Unije u tom području. Također, je dat osvrt na domete Bosne i Hercegovine kada je u pitanju borba protiv terorizma. Protiterorističke mjere, koje su poduzimane u svijetu dovele su i do primjera kršenja odredbi međunarodnog prava kao i kršenja osnovnih ljudskih prava.

UVOD

Sljedeći tekst je nastao sa namjerom da se terorizam kao realna prijetnja globalnoj sigurnosti, a time i sigurnosna prijetnja Bosni i Hercegovini, kao takav više približi javnosti, i doprinese ispravnijem razumijevanju potrebe za kontinuiranom suprotstavljanju terorističkoj prijetnji. Adekvatno suprotstavljane terorizmu, ne podrazumijeva samo korištenje sile i represivnih metoda, neophodno je i stvaranje uspješnih pravnih okvira, uz uvažavanje globalnih, regionalnih i nacionalnih propisa, kao i poštivanje razlika u oblasti krivičnog prava.

Ovaj rad analizira provođenje okvirnog pravnog sistema Ujedinjenih Nacija i Evropske unije (u daljem tekstu UN i EU) o terorizmu, odnosno i kao pokušaj da se utiče na dalje približavanje zakonskih regulativa u Bosni i Hercegovini, a shodno pravnim standardima u borbi protiv terorizma koji se poduzimaju u demokratskim državama, posebno u EU.

Tako da je „Međunarodna naučna konferencija Bosna i Hercegovina i Euroatlantske integracije - Trenutni izazovi i perspektive“, prilika da se naznači važnost problematike borbe protiv terorizma u sklopu daljih aktivnosti Bosne i Hercegovine u cilju pristupanja Evropskoj uniji i NATO-u, a po uzoru na zemlje članice Evropske Unije. Većina zemalja članica NATO-a kao i članica Evropske Unije, borbu protiv terorizma tretira kao prioritetni ili jedan od prioriternih zadataka svoje politike. Obzirom na značaj koji je dat borbi protiv terorizma u modernom svijetu, kao i činjenici da realna teroristička prijetnja postoji, nameće se stav da Bosna i Hercegovina, takođe treba, u svim budućim mjerama i aktivnostima koje poduzima na putu za Euroatlantske integracije, u značajnijem obimu posvetiti pažnju ovom pitanju.

Aktivnosti evropske unije u borbi protiv terorizma

Evropska unija je razvila veliki broj procedura, protokola ili tijela u ime borbe protiv terorizma, iako se sve države članice ne slažu i ne sprovode sve postignute dogovore ili ih ne poštuju u dogovorenoj mjeri. Ukazivanje nekim državama članicama EU da na njihovim prostorima funkcionišu i rade pripadnici obavještajnih službi drugih država, to iluzorno dokazuje.

Od februara 2003. godine grupa stručnjaka (CODEXTER) je radila na daljem razvoju pravnih instrumenata protiv terorizma. Do danas, vijeće EU usvojilo je tri konvencije u borbi protiv terorizma. Ipak najvažniji dokument EU na polju borbe protiv terorizma je „Okvirna odluka vijeća EU o borbi protiv terorizma“ (2002/475/JHA) iz 2002. godine i dopuna ove odluke „Okvirna odluka vijeća EU o borbi protiv terorizma (2008/919/JHA) iz 2008. godine.

Važan činilac u praktičnoj borbi protiv terorizma u EU, ali i u cijeloj Evropi, pa time i u BiH, je EUROPOL. Kao značajan i respektabilan dokument u međunarodnim okvirima je „Godišnji izvještaj EU o terorističkoj situaciji i trendovima“ – TE SAT, koji se izrađuje na nivou EU, a od strane EUROPOL-a. Po navedenom dokumentu terorizam je svrstan u 5 kategorija:

1. Religijski inspirisani terorizam
2. Etno-nacionalistički terorizam
3. Ljevičarski i anarhistički terorizam
4. Desničarski terorizam
5. Terorizam od strane pojedinca.

U izvještaju za 2013. godinu, koji je obuhvatio podatke za 2012. godinu, navedeno je da je teroristička prijetnja i dalje jaka i raznolika, što se zaključuje i iz statističkih podataka, koji naglašavaju da je došlo do trenda povećanja broja terorističkih napada i žrtava od istih, u odnosu na prethodnu godinu.¹ Iako je po izvještaju teroristička mreža Al-Kaida u smislu funkcionisanja organizacije i kontrole znatno oslabljena, prijetnja od vjerski nadahnutog terorizma ostaje i dalje ključno pitanje za sigurnost EU. Situacija na Bliskom istoku i u sjevernoj Africi je takođe značajna sa nivoa terorističke prijetnje po EU. Posebno indikativan primjer je rat u Siriji, koji je privukao veći broj stranih boraca, koji su državljani EU, te je ova pojava dodatno zabrinula EU, jer može imati implikacije na budućnost sigurnosti u EU. Procjenjuje se da je oko 2.000 boraca iz EU nalazi u Siriji i ratuje na strani pobunjeničkih snaga, što predstavlja porast u odnosu na proljeće 2013. godine, kada se procjenjivalo da taj broj iznosi od 600 do 800 boraca. Ministri EU saglasili su se oko potrebe za „integrisanijim pristupom razmjeni informacija, kao i detekcije i gonjenja džihadističkih pokreta“ i pozvali su na „brzo usvajanje nove evropske strategije za borbu protiv radikalizma“.

Bosna i Hercegovina i protiv terorističke mjere

Borba protiv terorizma je oblast u kojoj se puno toga događa stalno i neprekidno u svim djelovima svijeta. Teroristički akt u trajanju od samo 5 minuta, može značajno promijeniti sliku svijeta, isto tako teroristički čin u Bosni i Hercegovini može dovesti do uslozňavanja kompletne sigurnosne situacije, i dovesti do nestabilnosti zemlje. Posebna osjetljivost na sve političke, sociološke i sigurnosne fenomene koji su produkt dešavanja u svijetu, izražena je u Bosni i Hercegovini. Zbog više razloga, počevši od historijskog konteksta, preko specifičnosti položaja i okruženja do globalnog utjecaja, moderna Bosna i

¹ Prema posljednjem godišnjem izvještaju EUROPOL-a, u 2012.godini, dogodilo se 219 terorističkih napada, u 7 članica EU, u kojima je smrtno stradalo 17 lica, a 537 lica je uhapšeno pod optužbom za terorizam. Većina napada dogodila se u Francuskoj (125) i Španiji (54) i većinom se odnose na napade povezane sa separatizmom. Religiozno nadahnutih terorističkih napada u EU bilo je 6, a ljevičarskih terorističkih napada je bilo 18.

Hercegovina je postala prostor na kojem su se dogodila djela koja se mogu dovesti u direktnu vezu sa terorizmom. Samim time su institucije Bosne i Hercegovine učestvovala u razvijanju i širenju kapaciteta za borbu protiv terorizma, te su djelovale kroz postojeći pravni sistem. Takođe, zbog djela koja su u Bosni i Hercegovini okarakterisana kao terorističke aktivnosti, kao što su sljedeći primjeri: u prevenciji prijetnje od terorizma (slučaj Rustempašić), zatim u slučaju izvršenja napada sa elementima terorizma, (napad auto-bombom na policijsku stanicu u Bugojnu 2010. godine) ili djela koje je okarakterisano kao „izolovani teroristički napad“ (otvaranje vatre na ambasadu SAD-a u Sarajevu 2011. godine), izvršavane su istražne radnje kao i sudsko procesuiranje optuženih. Sve poduzete protivterorističke aktivnosti, u ovim i drugim slučajevima protiv terorističkih mjera, su u stručnoj javnosti BiH dovele do stava da postoji još prostora za usaglašenije institucionalno djelovanje svih faktora koji su odgovorni za ovu oblast.

Trendovi

Kada je u pitanju trend odlaska stranih boraca u Siriju, ni Bosna i Hercegovina nije mogla da bude izbjegnuta. Po podacima stranih sigurnosnih službi i institucija koje se bave ovom problematikom, iz BiH se u Siriji trenutno nalazi oko 60 državljana, koji učestvuju u borbama na sirijskom ratištu. Međutim, prema procjeni sigurnosnih agencija u BiH, u Siriji se trenutno bori oko 120 državljana BiH. Po medijskim natpisima, do sada je borbenim djelovanjima u Siriji poginulo 11 državljana Bosne i Hercegovine. Bosna i Hercegovina poduzima mjere na suzbijanju ovog trenda, te je 5.12.2013. godine odobrila amandmane na Krivični zakon kojim se zabranjuje odlazak građana BiH na strane frontove. Amandmanom su predviđene zatvorske kazne za sve one koji organizuju, regrutuju i promovišu ili direktno učestvuju u oružanim sukobima izvan BiH.

Negativan primjer

Neafirmativan i negativan primjer na nivou BiH, je ne usvajanje Zakona o sprječavanju pranja novca i finansiranja terorističkih aktivnosti, od strane Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine.² Neusvajanjem ovog zakona znatno su ograničena zakonska ovlaštenja u smislu preventivnog djelovanja agencija i institucija Bosne i Hercegovine, koje su dokumentom „Strategija Bosne i Hercegovine za prevenciju i borbu protiv terorizma, za period 2010-2013. godine“, određene kao nosioci svih aktivnosti koje se tiču prevencije i borbe protiv terorizma.

² Vijeće ministara Bosne i Hercegovine je na 66. sjednici održanoj 23.10.2013. godine, utvrdilo Prijedlog zakona o sprječavanju pranja novca i finansiranja terorističkih aktivnosti, te je isti upućen Parlamentarnoj skupštini BiH uz prijedlog da se razmatra po osnovnom zakonodavnom postupku.

Pravni instrumenti BiH u borbi protiv terorizma

Pravusudni sistem u BiH omogućuje realne pretpostavke za pravnu borbu protiv terorizma, i to kroz sljedeće pravne akte, krivične zakone i zakone o krivičnom postupku:

- Krivični zakon Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik BiH“, br. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 32/07 i 08/10)
- Zakon o krivičnom postupku Bosna i Hercegovina („Službeni glasnik BiH“, br. 32/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 58/08 i 93/09)
- Krivični zakon FBiH
- Zakon o krivičnom postupku FBosna i Hercegovina
- Krivični zakon RS
- Zakon o krivičnom postupku RS
- Krivični zakon Brčko distrikta Bosne i Hercegovine
- Zakon o krivičnom postupku Brčko distrikta Bosne i Hercegovine
- Strategija Bosne i Hercegovine za prevenciju i borbu protiv terorizma, za period 2010-2013. godine.

Dileme prisutne na polju borbe protiv terorizma

Kroz ovaj rad se nastoji ukazati i na određene dileme, koje ne samo da postoje u Bosni i Hercegovini, nego su još uvijek prisutne i u cijelom svijetu, a kada je riječ o pravnim aspektima borbe protiv terorizma. Posebno je to vidljivo kada se analiziraju načini tumačenja ili ignorisanja odredbi međunarodnog prava u pojedinim aktima borbe protiv terorizma. Moderne države i pravni sistemi u istima prihvataju, izrađuju ili usaglašavaju domaći sistem zakonodavstva, kako bi se efikasnije suprotstavili terorizmu, sa druge strane teroristi, ili terorističke organizacije ne priznaju niti djeluju shodno odredbama međunarodnog prava. Takav stav izaizva i kontra stav te su se pojavile teze da se na teror može odgovoriti samo terorom, i ponovo dolazi do kršenja odredbi međunarodnog prava, ovaj put od strane demokratskog svijeta. Shodno tome prisutno je više dilema kada se govori o principima međunarodnog prava u borbi protiv terorizma, a u ovom radu izdvojene su sljedeće tri dileme, koje su izazvale najviše pažnje, te samim time i potrebe da se analiziraju i istražuju, a to su:

- Nepostojanje usaglašene definicije terorizma. Pored postojanja više definicija postignutih na međunarodnom nivou, ili na nivou država, ipak jedinstvene i usaglašene definicije terorizma do danas nema. Nedostatak iste nije u bitnoj mjeri utjecao na poduzimanje velikih vojnih i drugih protiv terorističkih akcija u svijetu, ali je zasigurno utjecao na ugroženost prava pojedinca, tj. osnovna prava čovjeka.
- Kršenje međunarodnog prava, što podrazumijeva nepoštivanje postojećih i općeprihvaćenih pravnih propisa i drugih pravnih regulativa, koje su proizašle iz međunarodnih odnosa i pravnih akata.

- Kršenje osnovnih ljudskih prava u sveobuhvatnoj borbi protiv terorizma, a primjeri su od nezakonitih hapšenja i postupanja prema uhapšenim osumnjičenim za terorizam, (slučaj „zatvor Gvantanamo“), preko narušavanja prava na privatnost, do slučaja transporta i zadržavanja osumnjičenika po raznim zatvorima i lokacijama.

Nepostojanje usaglašene definicije terorizma

Dugogodišnjim analiziranjem, procjenjivanjem i izučavanjem fenomena terorizma, (što uključuje i prisustvo stručnim predavanjima u svjetskim okvirima priznatim centrima, koji se bave terorizmom), uočio sam da većina radova počinje sa terorističkim napadom na SAD-e, 11.09.2001. godine. Činjenica je da je ovaj teroristički čin izmjenio većinu shvatanja u poimanju terorističke prijetnje, te je pokrenuo neviđenu antiterorističku kampanju, međutim terorizam je postojao prije, postoji danas, i postojati će i poslije ovog tragičnog događaja. Terorizam je pojam, koji svugdje u svijetu izaziva strah, i asocira na žrtve i stradanja nevinih, na razaranja, a slike stradalih u terorističkim napadima su svakodnevica i nalaze se svuda. Razvitak medija, brzina prenosa i dostupnosti informacija čine da je ovaj fenomen sveprisutan, a time je i strah od terorizma stalan, pogotovo u zemljama koje su pogođene terorizmom. Osim SAD-a koje su pogođene terorizmom sa masovnim žrtvama, i evropske zemlje su doživjele slične napade, prije svih Engleska i Španija. Suprotno stavovima, koje donose neke zastrašujuće statistike o broju nastradalih u terorističkim napadima u svijetu, ipak u ukopnom broju nastradalih od raznih oblika ugrožavanja života ljudi, vrlo mali procenat otpada na stradale od terorizma. Tako su posljednja istraživanja u SAD-u utvrdila da je broj smrtnih slučajeva, koji su se dogodili od upotrebe pištolja od strane djece, veći od smrtnih slučajeva od terorističkih napada.³ Ovo poređenje može služiti kao primjer da je ponekada strah od terorizma u javnosti izražen više nego je to objektivno realno, uz puno uvažavanje žrtava i štete od terorističkih napada. Primjeri terorističkih napada iz 1970-ih i 80-ih godina, zatim Gvatemala, građanski rat u Salvadoru, 9/11, Irak, Afganistan, bombaški napadi u Madridu i Londonu, te najnoviji teroristički napadi u Siriji, naglasak daju na to kako je upravo cilj terorizma da izazove ekstremni strah u ciljnim posmatračkim grupama, koje se identificiraju sa napadnutom žrtvom i to na takav način da oni sebe vide kao potencijalne buduće žrtve, šireći strah i mijenjajući svoje ponašanje.

To apsolutno ne znači da međunarodna zajednica i eksperti za temu terorizma ne trebaju težiti ka tome da postignu sporazum makar oko definicije i karakteristika terorizma. Nepostojanje svjetski prihvaćene definicije terorizma, temu usložnjuje u smislu, kako mjeriti nešto ako ne znate naučno utemeljeno šta mjerite, kako sprječiti nešto ako ne znate šta je to, na šta tačno dati odgovore, koje sve obrise terorizma treba pratiti. Različito tumačenje

³ U posljednjih šest mjeseci 2013. godine, u SAD-u ukupno je ubijeno 12 osoba od strane djece, (i to djece predškolskog uzrasta, stare do 6 godina), u odnosu na 4 lica koji su poginuli od eksplozije bombe u Bostonu - jedini teroristički napad u SAD-u u 2013-oj godni.

fenomena terorizma, bez postojanja jasne definicije stvara dobru podlogu, čak i mogućnost razvijanja novih oblika terorizma, terorističkih aktivnosti i terorističkih napada.

Nepostojanje jedinstvene univerzalne definicije terorizma i nedostatak sposobnosti da se dogovori međunarodno priznata operativna definicija ovog koncepta, spriječila je dobijanje efikasne međunarodne strategije za borbu protiv terorizma i u nekim elementima ozbiljno je potkopalo međunarodne napore u pravcu iznalaženja rješenja za ovaj problem.

Međutim, treba imati na umu da čak i postizanje međunarodne definicije ili međunarodnog ugovora, ne bi samo po sebi riješilo problem, jer države kao strana u zajedničkoj saradnji protiv terorističke borbe, su izuzetno bitne u cilju otklanjanja opasnosti od terorizma. Što znači da i ako postoje sva potrebna međunarodna i domaća pravna akta, a da sama država ne poduzima potrebne mjere na borbi protiv terorizma, ili ne saraduje u međunarodnim okvirima, terorizam ne može biti pobijeden, ni sankcionisan, niti bi bila otklonjena teroristička prijetnja.

Primarni zadatak sa kojima se suočava međunarodna zajednica u ovom trenutku je da se osigura djelotvoran pravni okvir za prevenciju, sprječavanje i procesuiranje svih djela međunarodnog terorizma.

Kršenje međunarodnog prava

Po definiciji međunarodnog prava, uspostavljaju se uzajamna prava i obaveze država, te se uređuju odnosi među državama tako što se određuje ponašanje država u međusobnim odnosima. Neke aktivnosti se zabranjuju, a druge se nalažu. Međunarodno pravo iskazano ovom definicijom predstavlja skup pravnih dokumenata, o čijoj sadržini i načinu donošenja postoji saglasnost među državama. Ipak, ni jednoj državi nije moguće, makar u pravnom smislu nametnuti obavezu poštovanja neke deklaracije ili drugog dokumenta.

Danas je sve učestalija pojava da se norme donesene na međunarodnom nivou implementiraju u unutrašnje pravo država. Država neće izgubiti na svojoj izvornoj suverenosti, ali će kao sudionik u stvaranju jedne međunarodno-pravne norme izgubiti mogućnost da je ukida, mijenja prema svom nahođenju ili tumači na način kako bi joj u tom trenutku odgovaralo.

Aktivnosti UN-a u borbi protiv terorizma, međunarodni pravni instrumenti

Vijeće sigurnosti UN-a je u više navrata odredilo terorizam kao prijetnju svjetskom miru i međunarodnoj sigurnosti. Različite rezolucije obvezuju države članice UN-a na suzbijanju i borbi protiv terorizma, kao i finansiranja terorizma (Rezolucije VS UN-a 1267, 1373 i 1540).

Terorizam je na dnevnom redu međunarodne zajednice od 1934. godine, kada je Liga naroda preuzela je prvi veliki korak ka zabrani pošasti - nazvane terorizam, i razmatrala nacrt konvencije za sprečavanje i kažnjavanje terorizma. Iako je, Konvencija, na kraju usvojena 1937. godine, ona nikada nije stupila na snagu. Od 1963. godine, međunarodna zajednica je izradila 14 univerzalnih pravnih instrumenata i četiri amandmana za sprječavanje terorističkih akata. Ti instrumenti su razvijeni pod pokroviteljstvom Ujedinjenih nacija i njenih specijaliziranih agencija, Međunarodne agencije za atomsku energiju (IAEA) i uz saradnju država koje su članice ovih organizacija.

Ovo je sažetak 14 glavnih pravnih instrumenata (međunarodne konvencije) i dodatne izmjene i dopune koje se bave terorizmom:

1. Konvencija o prekršajima i drugim aktima izvršenim u zraku iz 1963. godine. Odnosi se na djela koja ugrožavaju zračnu sigurnost.
2. Konvencija o suzbijanju nezakonite otmice aviona iz 1970. godine. Bilo koje nezakonito djelo, naneseo silom ili prijetnjom ili bilo koji drugi oblik zastrašivanja počinjen s ciljem da se oduzme ili vrši kontrola aviona zahtjeva oštru kaznu. Konvencija je 2010.godine dopunjena protokolom o suzbijanju nezakonite otmice aviona.
3. Konvencija o suzbijanju nezakonitih akata uperenih protiv sigurnosti civilnog vazduhoplovstva iz 1971. godine.
4. Konvencija o sprječavanju i kažnjavanju zločina počinjenih prema međunarodno zaštićenim osobama iz 1973. godine. Definiše status „međunarodno zaštićene osobe“, koje imaju pravo na posebnu zaštitu u stranoj državi i osuđuje svaka prijetnju ili pokušaj činjenja zločinačkog djela, namjerno ubistvo, otmicu, ili druge napade na osobu ili njenu slobodu, napad na službene prostorije ili privatni smještaj, napad na transport, itd.
5. Međunarodna Konvencija protiv uzimanja talaca iz 1979. godine. Propisuje da će se kazniti „svaka osoba koja otme ili zadrži ili prijeti da će ubiti, povrijediti ili priritvoriti neku osobu da bi ubijedila treću stranu, državu, međunarodnu organizaciju, fizičko ili pravno lice ili grupu osoba, da učine ili se uzdrže od činjenja nekog djela, što uvjetuje oslobađanje talaca“.
6. Konvencija o zaštiti od nuklearnog oružja iz 1980. godine. Kriminalni je čin posjedovanje, korištenje, prijenos ili krađa nuklearnog materijala i prijetnja da će se isto koristiti da uzrokuje smrt, ozbiljne povrede ili značajna oštećenja imovine.

7. Protokol o suzbijanju nasilja na aerodromima, dopuna Konvencije o suzbijanju nezakonitih akata uperenih protiv sigurnosti civilnog vazduhoplovstva iz 1988. godine.
8. Konvencija o suzbijanju nezakonitih akata uperenih protiv sigurnosti pomorske plovidbe iz 1988. godine. Definiše režim, koji se primjenjuje na djela protiv pomorske plovidbe. Protokol uz Konvenciju o suzbijanju nezakonitih akata uperenih protiv sigurnosti pomorske plovidbe je urađen 2005. godine.
9. Protokol o suzbijanju nezakonitih postupaka protiv sigurnosti fiksnih platformi smještenih na epikontinentalnom pojasu iz 1988. godine. Pravni režim, koji se primjenjuje na djela protiv fiksne platforme na epikontinentalnom pojasu koji je sličan protokolu uspostavljenom o suzbijanju nezakonitih akata u međunarodnom zračnom saobraćaju. Dodatak na protokol o suzbijanju nezakonitih postupaka protiv sigurnosti fiksnih platformi smještenih na epikontinentalnom pojasu je napravljen 2005. godine.
10. Konvencija o obilježavanju plastičnih eksploziva s ciljem detekcije iz 1991. godine. Napravljena sa ciljem stavljanja pod kontrolu i ograničavanja upotrebe neobilježenih i nedetektiranih plastičnih eksploziva, (dogovorena nakon napada na Pan Am-ovog aviona 1988. godine). Sve strane su odgovorne da u svojim državama i na svojoj teritoriji obezbjede efikasnu kontrolu „neobilježenog“ plastičnog eksploziva.
11. Međunarodna Konvencija za suzbijanje terorističkih bombaških napada iz 1997. godine. Stvara režim univerzalne nadležnosti u nezakonitim i namjernim radnjama u kojima se koristi eksploziv ili druge ubojite naprave na, prema, ili protiv već definisanih javnih mjesta sa namjerom da ubiju, ili uzrokuju ozbiljne tjelesne povrede ili sa namjerom da izazovu ekstremnu destrukciju na javnom mjestu.
12. Međunarodna konvencija o suzbijanju finansiranja terorizma iz 1999. godine. Zahtijeva od strana da poduzmu korake za sprječavanje i suzbijanje finansiranja terorista, direktno ili indirektno, prateći finansiranje grupa koje tvrde da imaju dobrotvorne i sl. ciljeve ili grupa koje su uključene u nezakonite aktivnosti (trgovina drogom ili trgovina oružjem). Države koje finansiraju terorizam ili druga krivična djela smatraju se krivično odgovornim. Ova konvencija ogučava identifikaciju tih grupa i oduzimanje njihovih sredstava.
13. Međunarodna konvencija o suzbijanju akata nuklearnog terorizma iz 2005. godine. Konvencija se odnosi na širi spektar djela i mogućih ciljeva, uključujući nuklearne elektrane i nuklearne reaktore. Propisuje da se napadači trebaju sudski procesuirati. Ohrabruje države da sarađuju u prevenciji terorističkih napada razmjenom informacija, istragama, ekstradiciji i saradnji u kriznim situacijama, u razješavanju krize ili u podršci nakon krizne situacije.

14. Konvencija o suzbijanju nezakonitih radnji u međunarodnom civilnom zračnom saobraćaju iz 2010. godine. Osuđuje čin korištenja civilnog zrakoplova kao oružja da izazove smrt, povredu ili štetu i osuđuje čin korištenja civilnog zrakoplova za puštanje biološkog, hemijskog ili nuklearnog oružja ili sličih supstanci s ciljem da izazove smrt, povredu ili štetu, ili korištenje takvih supstanci u napadu na civilni avion. Osuđuje nezakonite radnje prevoza biološkog, hemijskog ili nuklearnog naoružanja ili sličnog materijala. Osuđuje cyber napad na objekte zračnog saobraćaja. Kažnjava i konspiracije s ciljem da se napad provede.

Očigledno je da sve ove konvencije zahtijevaju da države ugovornice uvedu u odgovarajuće nacionalno zakonodavstvo nadležnosti iz ovih konvencija, kako bi se odgovorni kaznili za konkretne zločine koji su obuhvaćeni u svakoj konvenciji. Nažalost, implementacija ovih konvencija nije u potpunosti provodiva, čaki i u demokratsko liberalnim državama.

Međunarodna saradnja u borbi protiv terorizma

Osim nabrojanih konvencija u globalnoj borbi protiv terorizma, veliki značaj ima dokument „Strategija UN-a u borbi protiv terorizma“, koja je usvojena od strane Generalne skupštine 8. septembra 2006. godine. Naglašena je važnost postojećih instrumenata međunarodne borbe protiv terorizma, te se traži od svih država članica da ih bez odlaganja implementiraju.

Zbog nepostojanja univerzalno prihvaćene definicije o terorizmu često je pitanje da li je počinjeno terorističko djelo političkog ili nepolitičkog karaktera, jer se u velikom broju pravnih dokumenata smatra da teroristički akt nema političke elemente. Problem su postojeći pravni okviri koji insistiraju na pojačanom nacionalnom djelovanju, i često onemogućavaju eksteritorijalnu nadležnost, često države ne žele isporučiti počinioca terorističkog akta, ili država koja ga traži nekad nema mogućnosti da počinioca terorističkog akta procesuiru pred svojim sudom. Države koje odbiju izručenje ne snose posljedice za odbijanje izručenja. Pravne norme u državama ostavljaju puno prostora za slobodna tumačenja i interpretaciju pravnih akata, pogotovo onih koji se odnose na međunarodno pravo. Svjetski poredak se proziva na demokratiju i slobodu, ali u svojim posljedičnim reakcijama nakon 11. septembra 2001. godine, od terorističkog napada na SAD pokazuje da ne poštuje demokratiju i slobode.

Ipak postoji pomak u međunarodnoj saradnji na ovom polju, pogotovo je to ilustrovano potpisivanjem različitih međunarodnih sporazuma i protokola između SAD-a i EU, koji su omogućili razmjene informacija, sprječavanje finansiranja terorističkih grupa, unaprjeđenje saradnje policije, sudstva i agencija kako bi se prevenirali teroristički napadi (Ugovor o razmjeni informacija, putničkih podataka, sporazum za SWIFT, itd.).

Poštivanje međunarodnih dogovora i sporazuma je izuzetno važno u antiterorističkim aktivnostima, jer na organiziranu sigurnosnu prijetnju, koja ugrožava međunarodnu zajednicu jedino je moguće pružiti organizirani međunarodni odgovor.

Kršenje osnovnih ljudskih prava u sveobuhvatnoj borbi protiv terorizma

Opšta deklaracija o ljudskim pravima

Generalna skupština Ujedinjenih nacija je 10. 12. 1948. godine, donijela je i proglasila "Opću deklaraciju o pravima čovjeka". Poslije ovog historijskog čina Skupština je pozvala sve države članice da objave tekst Deklaracije i da pomognu da se on rasprostrani, prikaže, čita i objašnjava naročito u školama i drugim vaspitnim ustanovama, u svim zemljama ili teritorijama bez razlike na njihov politički status.

„Svi ljudi rođeni su slobodni, s jednakim dostojanstvom i pravima” - tako počinje član 1. "Opće deklaracije o ljudskim pravima“. Ljudskim pravima smatraju se zajamčena prava pojedinca na zaštitu od države, prava koja mu pripadaju na temelju njegova postojanja kao čovjeka, prava koja u svakom slučaju ostaju održiva i država ih ne može ograničavati. Oznaka "urođena" i "neotuđiva" prava potiče iz vremena borbe protiv apsolutizma. (...) Jezgri ljudskih, odnosno osnovnih, prava pripadaju dostojanstvo čovjeka, pravo na razvoj ličnosti, jednakost pred zakonom i ravnopravnost, sloboda religije i rasuđivanja, sloboda mišljenja, sloboda medija i informacija, sloboda učenja, sloboda okupljanja, sloboda ujedinjavanja, sloboda kretanja, sloboda izbora zanimanja i sloboda rada, nepovredivost stana, jamstvo privatnog vlasništva, jamstvo prava na nasljedstvo, pravo na azil i peticiju, kao i zakonska prava poput zaštite od neopravdanog hapšenja (...)."

Sistematično kršenja osnovnih ljudskih prava u antiterorističkim akcijama

U kontekstu borbe protiv terorizma, izraz „sistematično kršenje ljudskih prava“ se odnosi na sankcije izrečene državi s ciljem da se ispitaju postojeće sumnje za terorizam; autorizirano i sistematično nehumano degradirajući tretman osumnjičenih za terorizam; prebacivanje terorista pod jurisdikciju druge države, gdje postoji osnovana sumnja da će biti izloženi torturi; pojačano nestajanje osoba, koje su osumnjičene za terorizam, uključujući njihovo zatvaranje na tajnim mjestima i ostale radnje države, koje uključuju sistematično kršenje ljudskih prava s ciljem sa se osobe drže na mjestu na kojem nemaju pravnu zaštitu, koju im garantuje međunarodno pravo. Krše se i druga ljudska prava kao što su pravo na privatnost, zabrane putovanja, pravo na istinu i pravo na jasno utvrđivanje krivične odgovornosti.

Zbog postojanja smrtne kazne u SAD-a, EU je bila izričita u potpisivanju ugovora oko ekstradicije i zajedničke pravne saradnje i Washington se morao složiti sa zahtjevima EU da se osumnjičeni predat iz EU ne može suočiti sa smrtnom kaznom, koju zakoni EU zabranjuju.

Pravo na privatnost

Dio napora EU u borbi protiv terorizma, je postavljanje prioriteta u području poboljšanja provedbe zakona i saradnje obavještajnih agencija između EU i SAD. U 2001. i 2002. godini, zaključena su 2 ugovora, koja omogućavaju predstavnicima za provedbu zakona SAD-a i Europolu da razmjenjuju informacije i razmjenu ličnih informacija (imena, adrese i kriminalni dosije). EU smatra lične podatke osnovnim pravom, i EU regulativa je napisana tako da čuva te podatke koliko je moguće od odgovornih za provedbu zakona. Zabrinutost EU oko zaštite podataka je usporila proces izrade novog sporazum između SAD-a i EU, koji je potpisan tek 2007. godine, sa ciljem da postave jednake standarde za sigurnost tajnih podataka i olakšaju razmjenu takvih informacija.

Tehnike praćenja od strane obavještajnih agencija, koje su usvojene s ciljem borbe protiv terorizma mogu imati uticaja i na ostala osnovna ljudska prava, uključujući pravo na privatnost. Privatnost mora biti „zaštićena kroz rigorozni analitički okvir“ i obezbjeđuje da su dogovorene mjere efikasne kako bi se postigla njihova stvarna prednost.

Mjere za praćenje finansijskih računa osumnjičenih za terorizam, s ciljem sprječavanja finansijske podrške terorističkim radnjama, individuuama ili terorističkim organizacijama su takođe podigle različite stavove, naročito u državama članicama EU, koje smatraju da je praćenje SWIFT koda jedan od načina ugrožavanja prava na privatnost.

Otkrivanje liste imena putnika u avionskom saobraćaju, tačnije, predavanje liste sa imenima putnika, je u EU posmatrano kao moguće kršenje prava na privatnost podataka.

Pravo na istinu i princip odgovornosti u Međunarodnom zakonu o ljudskim pravima

Međunarodno pravo danas štiti zakonsko pravo žrtve ali i javnosti da zna istinu o tome kako se nasilje dogodilo i ime počinioca djela, kao i pravo na adekvatnu odštetu. U sadašnje svrhe, u posljednje vrijeme, pravo na istinu se prepoznalo od strane Evropskog suda za ljudska prava sa bivšim programom CIA-e tajnog hapšenja za „bolje ispitivanje“, u presudi Velikog vijeća u slučaju EL Masri protiv Makedonije.⁴

⁴ U presudi u slučaju El-Masri, Veliko vijeće evropskog suda za ljudska prava priznaje postojanje prava na istinu po prvi put u svom radu, tretirajući je kao aspekt državne odgovornosti iz člana 3. Evropske konvencije o ljudskim pravima, da provede efikasnu i neovisnu zvaničnu istragu na sumnje o

Izvršna, zakonodavna i skupštinska tijela kao i nezavisna tijela u državi su odgovorna za praćenje sigurnosnih pitanja kao i za praćenje obavještajnih agencija i agencija za provođenje zakona, da bi obezbjedili realizaciju prava na istinu i da se počinjeno teroristička radnja dokaže. Odgovorni su za vođenje procesa istrage i kada je potrebno proces donošenja kazne za počiniocce. Svaki nedostatak ili izostanak istrage dovodi u pitanje pravne standarde. Osumnjičeni za terorizam trebaju biti izvedeni pred lice pravde, sa istragom provedenom bez predrasuda i drugih utjecaja, treba im omogućiti fer sudski proces, jer jedino tako možemo govoriti o zadovoljenju osnovnih ljudskih prava.

Slučaj „Crne liste“

Jedan od najbržih odgovora na napade na New York i Washington je bilo uspostavljanje takozvane liste terorista od strane vlade SAD-a i Vijeća sigurnosti UN-a, (kasnije i EU), s ciljem da se izoluju ili oslabe ne državne oružane grupe, da prekinu svoje aktivnosti ili da prihvate mnogo konstruktivnija, npr. nenasilna pravila ponašanja. Pojavile su se zabrinutosti zbog nedostatka efikasnosti propisanih mjera i njihov moguće kontraproduktivan utjecaj na ciljane grupe, kao i na pojedince ili organizacije koje sa njima saraduju na postizanju mira.

Ovaj dokument ukazuje na direktne i indirektne uticaje antiterorističke legislative (crne liste) na mirovni proces između državnog i nedržavnih aktera, kroz njihove utjecaje na strane, te zabrinutosti vlada i uključivanje treće strane u posredovanju, podršci ili ojačavanju kapaciteta.

Od momenta uspostave crnih lista od strane UN-a, EU i nacionalnih vlada, iste su izloženi kritikama zbog njihove pravne vrijednosti, legitimiteta i efektivnosti. Specifično, odjeli za ljudska prava ih kritikuju zbog propisanih politika na temelju neustavnosti, jer krše osnovna ljudska prava. To su pravo na slobodnan govor, pravo na fer suđenje, pravo biti saslušan, pravo biti informisan, pravo na praćenje sudskog procesa ili pravo na vlasništvo.

provođenju torture. Slučaj se odnosio na proizvoljno hapšenje, izdvajanje i torturu njemačkog državljanina koji je uhapšen prilikom pokušaja ulaska u Makedoniju. Nakon 23 dana potpune izolacije, prebačen je na aerodrom u Skopje, bio je izložen fizičkom zlostavljanju, skidan do gola i analno zlostavljan, te je prebačen u Afganistan gdje je zadržan na CIA-nom „crnom mjestu“ poznatom kao „Salt Pit“. Nakon više od 4 mjeseca tokom kojih je stalno trpio teško fizičko zlostavljanje, nakon čega je 28.05.2004. godine ostavljen pored puta u Albaniji. U formalnom priznavanju prava na istinu sud je podcrtao „veliki značaj tog slučaja ne samo za tu osobu i njegovu porodicu, nego i za ostale žrtve sličnog nasilja i javnost da imaju pravo da znaju šta se dogodilo“.

Slučaj „Gvantanamo“

Nakon terorističkog napada na SAD-e, koji se dogodio 11.09.2001.godine, Bushova administracija je objavila „rat protiv terorizma“ i uključila se u sistematičnu kampanju, koja se u pravnim krugovima na međunarodnom nivou smatra pogrešnom, jer se odnosi na tajno hapšenje, izdvajanje i torturu osumnjičenih za terorizam. Procjena Bushove administracije je bila da je potreban jedan kazneni pritvor, izolovani prostor daleko od očiju javnosti, u kojem će se slomiti i primorati na priznanje čak i najgori teroristi. Vođeni tom idejom oformljen je zatvor u američkoj vojnoj bazi Gvantanamo.⁵ Zatočenicima u Gvantanamu nije priznat status ratnih zarobljenika zbog čega se na njih ne primenjuje Ženevska konvencija o zabrani mučenja zarobljenika. Nezakonito dovođenje ljudi na Kubu, mučenje, neograničeno trajanje pritvora i odsustvo sudskog procesa, iznenadili su svjetsku javnost, koja u Americi vidi simbol pravne države i ljudskih prava. Administracija predsjednika Obame je i dalje posvećena cilju da zatvor Gvantanamo rasformirati.

Umjesto zaključka: Od momenta terorističkog napada na SAD, sve antiterorističke akcije ili mjere su usmjerene na imenovanje, otkrivanje, praćenje, onemogućavanje i spiječavanje terorističkih radnji što je potpuno opravdano. Načini provođenja mjera su vrlo upitni s aspekta kršenja osnovnih ljudskih prava. Prikupljanje informacija o osumnjičenima, nepostojanje opsežnih istraga, sumnje koje su utemeljene nekad samo na pretpostavkama, pravljenje „crnih lista“ u kojima se nalaze imena potencijalnih osumnjičenih za terorizam, njihovo odvođenje, zatvaranje, hapšenje, izlaganje torturi, je veliki prostor za kršenje ljudskih prava.

Svi dogovori i sporazumi u ime borbe protiv terorizma ne mogu biti opravdanja za konzistentno kršenje ljudskih prava osumnjičenih za terorizam. Raspolaganje njihovim podacima, koji ako nisu zvanično i pravno utemeljeni, može nanijeti više štete nego koristi. Za sve, za koje postoji osnovana sumnja da su na bilo koji način ili bilo kako uticali na provođenje terorističke radnje treba obezbjediti fer, nepristrasnu istragu, fer, nepristrasno suđenje, bez nehumanog i degradirajućeg tretmana, s pravom na istinu i preuzimanje pripadajuće odgovornosti za počinjena, dokazana djela.

⁵ Po podacima od uhapšenih, i medijskim informacijama, osumnjičeni za terorizam hapšeni su u Jemenu, Afganistanu i Pakistanu, mudžahedini, talibani, vjerski fanatici ili ljudi koji su bili u pogrešno vrijeme na pogrešnom mjestu, i prebacivani su na Kubu. U većem broju slučajeva bilo je nemoguće dokazati njihovu ulogu u „11. septembru“ ili zavjeri protiv SAD-a. Nevini ili krivi, uhapšeni su podvrgavani raznim nehumanim tehnikama ispitivanja, (elektrošokovi, simulacije davljenja i lišavanje sna u cilju dobijanja informacija).

ZAKLJUČAK

Čitanjem instrumenata UN-a, koji se koriste za borbu protiv terorizma, većina ih je posljedično proizišla nakon određenih terorističkih događaja ili napada. Sama EU je pojačala svoje učešće u saradnji sa SAD nakon napada na Španiju i Veliku Britaniju. Većina mjera donesenih i dogovorenih za borbu protiv terorizma se ostvarila nakon što su se napadi desili, što je reakcija na akciju. U tim reakcijama i mjerama je evidentno kršenje međunarodnog prava i ljudskih prava u tretiranju problema terorizma. Nejednako i nedosljedno poštivanje međunarodnih ugovora i sporazuma, naročito u dijelu razmjene informacija ili ekstradicije, takođe ostavlja prostora za nepostojanje odgovora srazmjernog prijetnji. Neke pravne mjere, koje se poduzimaju na nivou međunarodne zajednice, po procjeni stručne javnosti, kao i iz nekih iznešenih primjera, nisu dale adekvatne rezultate. U nekim primjerima dovele su do kontra-efekta, te je došlo do trenda rasta pojedinih vrijednosti na polju terorističkih aktivnosti.

Neophodno je na svjetskoj sceni dogovoriti jasnu definiciju terorizma što će olakšati ujednačavanje postojećih praksi i uvođenje novih ukoliko ne postoje. To će uveliko utjecati i na smanjenje kršenja ljudskih prava u oblasti borbe protiv terorizma.

Bosna i Hercegovina treba da bude više zainteresovana i uključena po pitanju poštivanja odredbi međunarodnih pravnih regulativa u oblasti borbe protiv terorizma, jer niko nije imun na počast terorizma. Na taj način bi vodili više računa o zaštiti prava svojih građana, uz poštivanje međunarodnih mjera u borbi protiv terorizma, a takođe i zbog ispunjavanja obaveza u sklopu predstojećih aktivnosti na putu za euroatlantske integracije.

Posebno važno za Bosnu i Hercegovinu je da sve naredne aktivnosti i radnje u borbi protiv terorizma, treba da budu više usmjerene na preventivno nego na posljedično djelovanje. Razlozi su prije svega zbog složenosti funkcionisanja sigurnosnog sistema, ali i zbog težine posljedica u slučaju terorističkog djela, tako da je puno isplativije, ali i u konačnici i jeftinije ulaganje u preventivne aktivnosti, nego bavljenje posljedicama terorizma.

LITERATURA

1. Ancieto Masfferer, Chris Walker, „Counter-terrorism, Human Rights and Rule of Law“, iz 2005. godine;
2. Beridan Izet, Politika i sigurnost, Fakultet političkih nauka, Sarajevo, 2008. godine;
3. Coady, T. (2004) Terorizam, pravedni rat i krajnja nužda. U: Coady, T. i O' Keefe, M. (ur.), Terorizam i pravednost, Zagreb, Kruzak;
4. Derenčinović, D. (2002) Oglеди o terorizmu i antiterorizmu, Zagreb, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu;
5. Huntington, S.P. (1997) Sukob civilizacija i preustroj svjetskog poretka, Zagreb;

6. Izvještaj: „U.S.-EU Cooperation Against Terrorism“, Kristin Archick, Specialist in European Affairs, 2013. godina;
7. Izvještaj Specijalnog Izvjestitelja UN-a za promociju i zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda u borbi protiv terorizma, iz 2014. godine;
8. International Institute of Humanitarian Law „Terorism and International Law - Challenges and Responses“, iz 2006. godine;
9. Icelandic Human Rights Centre, „Human rights and terrorism“, iz 2008. godine;
10. Murphy, C.C., EU Zakon protiv terorizma, Oxford, Hart, 2012. godine;
11. O'Keefe, M. (2004) Pravedan odgovor na međunarodni terorizam. U: Coady, T. i O'Keefe, M. (ur.), Terorizam i pravednost, Zagreb, Kruzak;
12. Roberta Arnold, Noelle N.R. Queinert, „International Humanitarian Law and Human Rights“, iz 2009. godine;
13. Saul, B., Definiranje terorizma u međunarodnom pravu, Oxford, Oxford University Press, 2006. godine; UN deklaracija o ljudskim pravima iz 1948. godine;
14. Venner, D. (2005) Povijest terorizma; Zoran Duspara, Asimetrični konflikti, Sarajevo, 2012. godine,
15. Zvanični dokumenti sa UN stranice o instrumentima za borbu protiv terorizma;